

Кузнєцова І. В.,

Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ

У статті визначаються особливості семантичних дериваційних процесів в англійській економічній термінології, розглядається семантичний спосіб утворення нових слів і нових значень, який знайшов своє відображення в дослідженнях, проведених на основі як загальнонародної лексики, так і різних термінологій.

Ключові слова: *семантична деривація, метафора, метонімія, звуження, розширення*

In this article it is considered the peculiarities of semantic derivational processes in English economic terminology. It is shown semantic ways of formation new words and new meanings in research works on the basis of ordinary words.

Key words: *semantic derivation, metaphor, metonymy, generalization, specialization.*

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть у словниковому складі англійської мови термінологічної сфери відбулися значні кількісні та якісні зміни, спричинені бурхливим розвитком бізнесу, економічною глобалізацією, впровадженням в життя сучасних інформаційних технологій. Ці зміни зумовили необхідність проведення комплексного аналізу процесів та явищ, які мають місце в лексико-семантичній підсистемі англійської мови термінологічної сфери.

У цих процесах суттєву роль відіграє семантична деривація (термін Д. М. Шмельова) [2] – утворення у слів нових значень: “Механізм перенесення найменувань, чи семантичної деривації, тобто появи у слів нових значень, може бути описаний на основі тих семантичних ознак слова, які роблять можливим його застосування для нових явищ та предметів” [2, с. 54]. До явища семантичної деривації відносять широке коло семантичних перетворень, у першу чергу, різні види перенесень (метафоричні, метонімічні, функціональні), зміну семантичного обсягу слів (розширення та звуження, спеціалізація значень), семантичні кальки.

У процесі переосмислення загальноновживаних слів, тобто термінологізації, відбувається збільшення потенційних можливостей значеневої структури звичайного слова, а також відбувається кількісне і якісне збагачення лексики. Головну роль у цьому грає метафора та метонімія.

У метафоричному способі утворення економічних термінів метафора виступає як засіб вираження спеціального поняття й слугує для переда-

чі знань, асоціюючи спеціальне поняття із загальновідомим, зв’язуючи ці асоціації по зовнішній подібності.

Bull markets are characterized by optimism, investor confidence and expectations that strong results will continue. – “**Ринки Биков**” характеризуються оптимізмом, упевненістю інвесторів і очікуванням, що підвищення ціни буде тривати.

A mom-and-pop business is typically a small family-run business. – **Семіний бізнес** це типовий маленький бізнес.

One of the most common mistakes made by inexperienced investors is trying to “catch a falling knife. – *Однією из звичайних помилок зроблених недосвідченими інвесторами це попитка схопити акції, коли ціни на них будуть стрімко спадати.*

Беручи участь у формуванні ринкових терміносистем, метафора допомагає створити систему понять економічної науки, її структуру. Щоб визначити роль метафори в терміносистемі, звернемося до словникового складу підмови економіки. В українській і англійській мовах метафора виступає засобом поповнення мовного інвентарю, що формується в процесах вторинної номінації.

The market is all bulls. – *На ринку панує настрій піднесення.*

The term “bull market” is most often used to refer to the stock market.... – Термін “**ринок биків**” найбільше часто застосовується до фондового ринку...

In business, a cash cow is a product or a business unit that generates unusually high profit margins.. – *У бізнесі, надійне джерело грошей (дійна корова) є продуктом або господарською одиницею, що породжує незвичайно високий коефіцієнт прибутковості.*

Killer bees (business), firms or individuals employed by a target company to fend off a takeover bid. – **Особи, що намагаються запобігти небажаному поглинанию компанії компанією**, фірми або фізичні особи працювали з компанією, яку бажали поглинути, щоб відогнати цю пропозицію.

Слід зазначити, що названі слова семантичного переносу в їхньому основному значенні мають у прагматичному компоненті лексичного значення значеннєвий елемент який приносить більшу користь людині; у вторинній номінації вони також зберігають цей значеннєвий фрагмент, і виходить, що вторинні найменування вказують на виконання специфічних функцій в економічному механізмі. Вони містять в собі у свій зміст семантичний компонент “певна перевага”, а це впливає на економічний процес.

Протилежну функцію в термінологічних найменуваннях несуть слова, що позначають диких тварин (bear – “учасник торгів, що вважає, що ціни будуть знижуватися; спекулянт, що грає на зниженні цін”), ці тварини не приносять особливого прибутку, у їхньому лексичному значенні не має значеннєвого елемента “корисний людині”:

The term “bear” has been used in a financial context since at least the early 18th century. Термін “ведмідь” використовувався у фінансовому контексті принаймні з початку 18 століття.

The most famous bear market in U.S. history was the *Great Depression of the 1930s*. – Найбільш відомий “*ринок ведмедів*” в історії США був під час Великої депресії у 1930.

White elephant is a valuable possession of which its owner cannot dispose and whose cost (particularly cost of upkeep) is out of proportion to its usefulness. – *Невигідне капіталовкладення* це вартісний капітал, який власник не розміщує і вартість якого знаходиться поза пропорцією прибутковості.

A *shark repellent* is any method of driving sharks away from an area, object, person, or animal. – *Антизагарбницька тактика* це будь-які заходи по захисту компанії від ворожого поглинення.

Системи вторинних значень є результатом семантичної трансформації первинних значень і слугують для позначення понять ринкової економіки з найбільш яскравим конотуванням уже названих предметів і явищ.

Іншим видом метафоричного значення в нашій матеріалі виступає експресивна метафора. Експресивна метафора – одне з виражень експресивної функції мови. Даний тип метафоричного значення простежується в жаргонному мовленні в сфері ринку й реклами, наприклад:

Is there the dilemma a “television donut” is a specific type of television commercial product?. – Чи існує дилема, є *рекламний ролик* (що поставляється виробником товару на радіо й телебачення, у якому залишена пауза для повідомлення адреси місцевого роздрібногo торговця) специфічним типом телевізійного комерційного продукту?

General Motors’ nut consists of 2 millions. – *Повна вартість витрат компанії Дженерал Моторс*, яка виступає спонсором цієї телепрограми складає 2 мільйона доларів.

Великий потенціал для економічної метафорики має медична метафора. У словнику за показником частотності ці метафори представляють невелику групу: *Market timing is never easy, so if you have a large sum to invest, you may prefer to drip-feed it in, either through a regular savings plan or by investing in chunks*. – Прогнозування фондового ринку це нелегка справа, якщо ви бажаєте інвестувати велику суму грошей, вам бажено зробити *капельне введення*, через постійний проект збереження або власти багато грошей.

The company now has 35 employees, more than double the number it had before the takeover. According to Lynch, the *capital injection* as a result of the deal has also allowed the firm to develop its databases... – Компанія зараз має 35 працівників, більш десятка були прийняті на роботу. Згідно з даними ірландської інформаційної агенції, *грошові вливання* це результат угоди, яка дозволила фірмі розвивати свою базу даних...

Зміна значення може привести до його деякого **звуження**, як це, наприклад, відбувається при використанні в економічній лексиці колірних метафор, що уточнюють особливості ринку:

Black Market is a registered trademark of Chico’s Brands Investments – **На чорному ринку** (нелегальному ринку) зареєструвалася торгівельна марка Чіко Бренд Інвестмент.

Grey market – сірий ринок – це будь-який ринок дефіцитних товарів, що відрізняється від “чорного ринку” тим, що він легальний..

Звуження значення досягається формально використанням метафоричних наслідків, під якими розуміється введення інших, що раніше не згадуються потенційних компонентів, що не суперечать даній метафорі [2, с. 47]. В економічній лексиці виявляються метафоричні наслідки, які експліцирують наступні відносини:

– рід – вид (людина – гравець, донор, нічний сторож; транспортний засіб – корабель, локомотив, поїзд, train);

– ціле – частина (механізм – гайка, винтик, важіль; організм – кістяк; будинок – дах, що несе конструкція);

– експлікація властивості (організм – хвороба, вагітність, міцний організм, погода – бура, холод);

Can **fallen angels find their wings** again? – Чи можлива інвестиційна непривабливість компаній ?

The economy came out of a soft patch in the latter half of 2005, but ran out of steam and hit **an air pocket** in the first three quarters of 2006 – Економіка зійшла з шляху в останій половині 2005 року, але вичерпала свої можливості та й потрапила в яму, коли відбулося **стрімке спадання цін на акції** на початку третього кварталу 2006 року.

In business, a **white knight** may be a corporation, a private company, or a person that intends to help another firm. – У бізнесі, особи, які спасають компанію, можуть бути корпорацією, власною компанією, або людиною, які намериваються врятувати компанію.

Наступний тип семантичного термінотворення, властивий для досліджуваної термінології – **метонімізація**.

Основою метонімічного переносу найменувань, у результаті якого відбувається утворення термінологічних одиниць, є реальні зв’язки і відносини предметів і явищ об’єктивної дійсності. Це такі зв’язки і відносини, як просторові, причинно-наслідкові, атрибутивні, агентивні та ін.

But Ukrainian **leaders** will soon have to define their position more clearly. – Втім, українській **владі** незабаром прийдеться точніше позначити свої позиції.

Те саме слово може розвивати значення у двох напрямках. Так, слово **портфель** у рамках однієї парадигми утворить метафори: **портфель замовлень (пропозицій, проблем)**. У рамках синтагми це слово містить

у своєму метонімічному значенні доповнення й уточнення (портфель як вказівка на посаду, що вимагає використання портфеля): одержати портфель міністра, розподіл портфельів.

The *investment portfolio* is broadly diversified into six asset categories. – **Портфель цінних бумаг** диференціюється на шість категорій активів.

Real Estate Portfolio explores the increased focus on sustainability. – **Портфель нерухомості** привертає підвищену увагу на устійчивом розвітку.

При метонімічному переносі значення може відбуватися й розширення вихідного значення слова, що супроводжує, зокрема, розвиток відносин уміст – утримуюче й частина – ціле (синекдоха). Ці відносини проявляються в позначенні посадових осіб по резиденції, урядів по столицях, галузей промисловості по виробленому продукті, осіб по приналежності до партії, організації.

Kyiv cannot afford to ignore such amounts since, during all the years of its independence, Ukraine has received a little over 2 billion \$ in foreign investments. -Такими сумами Києву **зріх кидатися**, оскільки за всі роки незалежності Україна одержала ледве більше 2 млрд. доларів іноземних інвестицій.

Метонімічна репрезентація часто є результатом категоризації представлений економіки в термінах, що представляє частини тіла людини. З уведеного Адамом Смітом поняття, що відбиває регулювання ринкових відносин і вербалізованого метонімією (відношення частина > ціле) – невидима рука ринку, у мові економіки почалася активне використання тілесних метонімії. Економічні відносини категоризуються в термінах других органів і їхніх функцій. Через асоціацію з мозком репрезентуються, що відбивають розумову діяльність: обробка мозків – *lecture on smb, discipline smb; knock some sense into smb's head, vumik мозків – brain drain*, мозковий трест (центр) – *brain*, мозковий штурм – *brain storm*, купувати (скуповувати) мозки *to buy brain*. Асоціації з відсутністю “тілесності” підкреслюють недієздатність і нерішучість керівника, залежність від інших осіб (маріонетка, лялька, зомбі, труп – *puppet*), бажання не показувати щирі наміри (маска – *mask*).

Their company used the police “brainstorming”. – Їх компанія використовувала політику “**мозгового штурму**”.

The brain drain to the United States from many Central American and Caribbean countries is substantial – Vumik мозгів до США з багатьох стран Центральної Америки та Каррибського басейну є дуже істотний.

The company Coca Cola bought brain from company Pepsi Cola. – Компанія Кока Кола **купувала мозги** компанії Пепсі Кола.

По особливостях тіла, його частин, рис характеру й одягу формуються найменування груп людей, прізвиська окремих осіб, дається їх моральна й психологічна характеристика.

The term 'white collar' was first used by Upton Sinclair in relation to modern clerical, administrative and management workers during the 1930s. – Термін “білий комірець” був вперше використаний Ептоном Сінкларайном по відношенню до офісних, адміністративних та управлінських робітників починаючи з 1930 року.

The term **blue-collar** is derived from 19th century uniform dress codes of industrial workplaces. – Термін “**блакитний комірець**” отримав свою назву з 19 століття через фірмовий одяг працівників фабрик.

A **pink-collar worker** is employed in a job that is considered to be, traditionally, a female occupation – **Рожеві комірці** працюють за наймом, та традиційно їх розглядають як жіночу справу.

Семантична деривація є продуктивним засобом утворення термінів. Різновидами семантичної деривації виступають метафора та метонімія, а також розширення та звуження значення. Надзвичайно актуальною для економічної термінології є антропоморфна та зооморфічна метафора. Великий потенціал для економічної метафорики має медична метафора. Специфіка метафор-термінів економічних текстів вимагає розгляду їх функцій, і ми бачимо, що метафора, навіть як термін, залишається зображувальним засобом мови і демонструє здатність до розгортання образів. Тобто до метафори повертається традиційна експресивна функція. При розгортанні образу стерті метафори-терміни оживають, прикрашаючи текст та привертаючи до нього увагу.

При метонімічному переносі значення може відбуватися й розширення вихідного значення слова, що супроводжує, зокрема, розвиток відносин. Ці відносини проявляються в позначенні посадових осіб по резиденції, урядів по столицях, галузей промисловості по виробленому продукті, осіб по приналежності до партії, організації.

Усе сказане вище дозволяє говорити про продуктивність семантичного способу термінотворення, що свідчить про наявність генетичного зв'язку між термінологічними одиницями і загальноживаними словами, на основі яких вони виникли.

Література:

1. Баранов А. Н. Лингвистическая экспертиза текста / Баранов А. Н. – М.: Наука. – 2007. – 592 с. – (Семантика, Фразеология).
2. Шмелев Д. М. Проблемы семантического анализа лексики / Шмелев Д. М. – М.: Наука, 1973. – 168 с.